

VANTAAN VAMMAISNEUVOSTON LAUSUNTO

Itsemääräämisoikeuden ja itsenäisen suoriutumisen tukeminen sekä rajoitustoimenpiteet – IMO-käsikirja

Vammaisneuvoston kokouksessa 24.4.2019 § 6 nimetty työryhmä on tutustunut IMO-käsikirjan sisältöön sen valmisteluvaiheessa. Asiasta keskusteltiin myös vammaisneuvoston kokouksessa 29.5.2019 § 8 ja tämä lausunto on kirjoitettu sekä työryhmän tekemien huomioiden että kokouksessa käydyn keskustelun pohjalta.

Vammaisneuvosto pitää hyvänä sitä, että IMO-käsikirjan luvussa kaksi on määritelty selkeästi, mitä itsemääräämisoikeus tarkoittaa. Luvussa kerrotaan kattavasti, miten kaikille vammaisille henkilöille pyritään turvaamaan mahdollisuus ilmaista omat toiveet, mielipiteet ja yksilölliset tarpeet. Samalla korostetaan kommunikointikumppanin vuorovaikutustaitoja, huomioidaan yksilöllisesti tarkoituksenmukaisen kommunikaatiotavan valinta sekä tuettu päätöksenteko. Käsikirjassa kerrotaan myös vaihtoehtoisista kommunikaatiomenetelmistä, kuten olemus- ja elekielen käytöstä, millä pyritään takaamaan myös kaikista vaikeimmin vammaisille mahdollisuus mielipiteen ilmaisuun. Lisäksi käsikirjassa kerrotaan vammaisen henkilön oikeudesta ottaa riskejä.

Vammaisneuvosto haluaa kuitenkin kiinnittää huomion vielä **kolmeen** keskeiseen asiaan IMO-käsikirjan sisällössä:

1) Tehtyjen suunnitelmien toteutuminen käytännössä ja osana arjen rutiineja

Vammaisneuvosto muistuttaa, että vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus ei toteudu pelkästään siten, että hänen mielipiteensä on selvitetty ja hänen toiveensa on kirjattu palvelusuunnitelmaan. Itsemääräämisoikeus tai sen puute näkyy yleensä ennen kaikkea arjen tasolla jokapäiväisissä toimissa, ja tätä on tärkeä korostaa IMO-suunnitelman sisällössä (kohta 3.2).

IMO-käsikirjan sivuilla 13-14 kohdassa 3.2.4 viitataan asiakkaan hoito- ja palvelusuunnitelmiin sekä niissä kuvattuihin asiakkaan toiveisiin ja tarpeisiin. Lisäksi viitataan liitteeseen 3, jossa on hyviä käytännön esimerkkejä vammaisen itsemääräämisoikeuden toteutumisesta. Tässä käsikirjan kohdassa 3.2.4 tulisi lisäksi yksityiskohtaisesti kuvata, **millä keinoilla asiakkaan hoito- ja palvelusuunnitelmiin kirjatut yksilölliset toiveet ja mieltymykset käytännön arkielämässä oikeasti toteutetaan**. Olisi pohdittava, ja tähän kohtaan kirjattava, mitä ohjaajien sekä koko työyhteisön tulee työssään asiakkaan kanssa huomioida, ja miten mahdollisesti muuttaa toimintatapojaan. Käytännön arjessa ja elämässä vammaisen henkilön toiveet jäävät hyvin usein

toteutumatta esim. ohjaajien kiireen ja asenteiden, asuntoloiden arkirutiinien ja joustamattomien työvuorojen vuoksi.

Vammaisneuvosto toteaa, että IMO-käsikirjan kohtaan 3.2.4 on siis kirjattava, miten vammaisen henkilön yksilöllinen ja hänen tarpeitaan ja toiveitaan vastaava elämä mahdollistetaan, sillä muuten se ei toteudu. Lisäksi toiveiden ja tarpeiden toteutumisen seuranta on hyvin tärkeää.

2) Keinot asiakkaan hyvinvoinnin tukemiseen – positiivinen kannustaminen

Erityishuoltolain mukaan asiakkaan hyvinvoinnista ja terveydestä on huolehdittava. IMO-suunnitelman sisältöä kuvataan tältä osin käsikirjan sivulla 14 kohdassa 3.2.6. Ohjeen mukaan IMO-suunnitelmaan tulee kirjata keinoja, joilla tuetaan asiakkaan hyvinvointia (ks. esimerkit Liite 3) siten, että rajoitustoimenpiteitä vaativia tilanteita ei syntyisi. Vammaisneuvosto toteaa, että **tämä kohta on hyvin tärkeä ja siinä esiintyy usein ongelmatilanteita arkielämässä.**

Käsikirjan Liitteessä 3 kuvataan yhtenä esimerkkinä tilanteita, joissa vammaisen henkilö ei halua peseytyä. Liitteen 3 esimerkissä tilanne on pyritty ratkaisemaan siten, että ohjaajat ovat keskustelleet vammaisten henkilöiden kanssa, mitä seurauksia pesemättömyydestä voi olla. Vammaisneuvosto huomauttaa, että tällainen keskustelu ja perusteluiden esittäminen ei monestikaan toimi kehitysvammaisten ihmisten kohdalla, sillä he eivät välttämättä kykene ymmärtämään terveellisten elämäntapojen laiminlyönnistä aiheutuvia seurauksia. Siksi tässä kodassa pitäisi vielä selkeämmin painottaa, että **asiakasta tulee positiivisen kannustamisen keinoin ohjata** terveellisiin elämäntapoihin (esim. liikunta, henkilökohtainen hygienia ja ruokailutottumukset). Asiakkaan motivointiin on käytettävä hänelle yksilöllisesti soveltuvia keinoja, joita sitten kuvataan tässä IMO-suunnitelman kohdassa. Näihin toimintoihin ei silti tietenkään tule pakottaa eikä niiden tekemättä jättämisestä voida rangaista.

3) IMO-määräyksiä koskevien tahojen selkeä määrittely

IMO-käsikirjan alussa tulisi selkeästi mainita kaikki tahot, joita IMO-määräykset koskevat.

Vammaisneuvoston kokouksessa 29.5.2019 § 8 nostettiin esille kysymys, miten IMO-määräyksiä sovelletaan kouluissa. IMO:n tulkinnasta on ilmeisesti kouluissa laajaa epäselvyyttä. Nyt johdanto-osuudessa (s.4) kerrotaan, että ”tämä käsikirja on tarkoitettu Vantaan kaupungin vammaisten palvelujen työntekijöiden käyttöön sekä soveltuvilta osin myös ostopalvelu- ja palveluseteliyksiköiden käyttöön.” Sivulla 18 taas mainitaan, että ”Kehitysvammalain mukaisia rajoitustoimenpiteitä ei saa käyttää koulussa eikä koululaisten aamupäivä- tai iltapäiväkerhotoiminnassa; niihin sovelletaan perusopetuslakia.” Lisäksi mainitaan, että huoltaja ei voi

antaa lupaa rajoitustoimenpiteiden käyttöön. Ammattioppilaitoksia ja muita toisen asteen oppilaitoksia, joissa osa opiskelijoista on jo täysi-ikäisiä, ei IMO-käsikirjassa huomioida ollenkaan.

Erityishuoltolain määräykset on tarkoitettu sosiaalihuollon ammattihenkilöstölle. Lain mukaan sitä sovelletaan myös sosiaalihuollon ammattihenkilön tehtäviä vastaavia tehtäviä hoitaviin, soveltuvan sosiaalihuollon ammatillisen koulutuksen suorittaneisiin henkilöihin.

Itsemääräämisoikeuslaki on erityishuoltolakiin tehty muutos ja se koskee siis ennen kaikkea sosiaalihuollon ammattihenkilöstöä. IMO-käsikirjan johdanto-osuudessa tulisi siis selkeästi määritellä, miten IMO-käsikirjaa tulee noudattaa perusopetuksessa, ammattioppilaitoksissa ja muissa toisen asteen oppilaitoksissa sekä aamupäivä- ja iltapäiväkerhoissa.

Vammaisneuvosto toteaa, että muilta osin IMO-käsikirja on hyvä. Nämä vammaisneuvoston erikseen esille nostamat asiat ovat niitä, joissa on eniten ongelmia arkielämässä. IMO-käsikirjan tulisi olla käytännön työväline vammaisten henkilöiden kanssa toimiville, ja siksi näitä edellä mainittuja kohtia on tärkeää vielä selkeyttää.